

NIEPUBLICZNA PLACÓWKA DOSKONALENIA NAUCZYCIELI
PRZY STOWARZYSZENIU „DOROŚLI DZIECIOM”

PRACA DYPLOMOWA NA KURSIE KWALIFIKACYJNYM
„STUDIUM SOCJOTERAPII”

mgr Anna Manthey - Mruklik

WSPIERANIE ROZWOJU I KORYGOWANIE
ZACHOWAŃ DORASTAJĄCEJ MŁODZIEŻY

Zajęcia socjoterapeutyczne z elementami turystyki dla gimnazjum

Praca napisana pod kierunkiem
mgr Danuty Daszkiewicz
mgr Małgorzaty Wojnowskiej

Sepólno Krajeńskie 2003 rok

SPIS TREŚCI

Wstęp	4
1. Miejsce socjoterapii w działano ści profilaktycznej	6
1.1. Istota profilaktyki	6
1.2. Socjoterapia jako profilaktyka drugorzędowa.....	9
1.2.1. Obszary oddzia ywa socjoterapeutycznych	9
2. Specyfika okresu dorastania – psychologiczne aspekty rozwoju m odzie y	13
2.1. Ogólna charakterystyka okresu dorastania	13
2.2. Problemowe zachowania m odzie y w okresie dorastania	14
2.2.1. Niedostosowanie spo eczne m odzie y – przyczyny	16
2.2.2. Umiejtno ci psychosocjalne jako podstawa nabywania kompetencji spo ecznych przez m odzie	19
3. Walory turystyki w oddzia ywaniach socjoterapeutycznych ...	21
3.1. Cele g owne wykorzystania elementów turystyki w kształceniu umiejtno ci psychosocjalnych m odzie y	21
3.2. Cele szczeg owe wykorzystania elementów turystyki w kształceniu umiejtno ci psychosocjalnych m odzie y	22
4. Zajecia socjoterapeutyczne dla m odzie y gimnazjalnej	24
4.1. Kompetencje diagnostyczne terapeuty podstaw podejmowania dzia naprawczych	24
4.2. Adresaci zaje socjoterapeutycznych – sposoby diagnozowania niedostosowania spo ecznego m odzie y	25
4.3. Uwagi ogólne dotycz ce cyklu zaje socjoterapeutycznych z elementami turystyki	26
4.3.1. Metody pracy stosowane na zajeciach socjoterapeutycznych	27

5. Scenariusze zajęć socjoterapeutycznych z elementami turystyki dla młodzieży gimnazjalnej	31
5.1. Propozycja ewaluacji cyklu zajęć socjoterapeutycznych z elementami turystyki	44

Bibliografia

Aneks

Wstęp

W codziennych kontaktach z młodzieżą w szkole obserwuje różnorodne zachowania podopiecznych, którzy prezentują sobie tylko właściwe sposoby zachowania, reagowania na różne sytuacje.

Świat młodzieży to dynamiczny, ciągle zmieniający się ciąg zdarzeń, na które musi ona reagować. Nierzadko to sytuacje, czy wydarzenia niesie bolesne doświadczenia, zaburzające rozwój osobowości.

Mając powyższe na uwadze opracowałam cykl zajęć wspierających rozwój i korygujących zachowania młodzieży w okresie dorastania.

Moja propozycja zajęć socjoterapeutycznych pozwala podjąć odpowiednie działania, by nie dopuścić do utrwalenia się niekorzystnych dla dalszego rozwoju młodzieży zachowań, bądź nie wywołać zaburzeń wtórnych przez niewłaściwe postępowanie.

Jedną z podstawowych funkcji szkoły jest przygotowanie młodzieży do oczekujących jej ról społecznych. Właściwe funkcjonowanie społeczne każdego człowieka, nastolatka zaś przede wszystkim, zależy od jego zdolności adaptacyjnych, umiejętności integracji z grupą, sposobów porozumiewania się, zdolności twórczych i pozytywnego postrzegania samego siebie bez leku, obaw i zahamowań.

Poprawne zdiagnozowanie problemu braku kompetencji społecznych młodzieży w okresie dojrzewania, poparte ukierunkowaniem pracy z uczniami przez nauczycieli, specjalistów – pozwoliłoby uniknąć eskalacji tej formy zaburzenia u młodzieży.

Powyższe skłoniło mnie do zwrócenia uwagi na wykorzystanie turystyki w opracowywaniu scenariuszy zajęć socjoterapeutycznych w gimnazjum.

Zaproponowany poniżej pomysł wykorzystania turystyki do kształcenia umiejętności psychosocjalnych młodzieży ma w założeniu pełnić rolę jednego z elementów profesjonalnego systemu pomocy młodzieży niedostosowanej społecznie.

Uważam, że najlepiej byłoby, gdyby moja propozycja stanowiła uzupełnienie podjętych wobec młodzieży terapeutycznych oddziaływań indywidualnych, systematycznej pracy z rodziną oraz zastosowanego - w razie potrzeby - specjalnego programu postępowania z uczniem.

Sądze, że moja oferta może być użyteczna także dla pracowników pedagogicznych szkół i ośrodków opiekuńczo – wychowawczych, którzy pracują na co dzień z grupą młodzieży.

1. Miejsce socjoterapii w działalności profilaktycznej

1.1. Istota profilaktyki

Od kilku lat obserwujemy w Polsce wyraźny wzrost zainteresowania działaniami profilaktycznymi i terapeutycznymi zwłaszcza adresowanymi do dzieci i młodzieży szkolnej. Wiele placówek i instytucji budżetowych oraz samorządowych jest zobligowanych ustawowo do prowadzenia działań profilaktyczno – terapeutycznych. Ustawy o zapobieganiu narkomanii, wychowaniu w trzeźwości, czy o zdrowiu psychicznym zawierają wytyczne dla różnych resortów, zobowiązując je do wdrażania np. programów prewencyjnych.

Współcześnie stawia się programom prewencyjnym coraz wyższe wymagania. Muszą być bowiem oparte na teorii wypracowanej w badaniach naukowych i kilkakrotnie sprawdzonej. Muszą również procedury sprawdzające ich skuteczność

Wiadomo, iż profilaktyka działa na styku wielu dziedzin nauki. Ponieważ zachowanie człowieka jest uwarunkowane różnymi czynnikami, to profilaktyka, szczególnie kierowana do młodych odbiorców musi uwzględniać dorobek naukowy:

- psychologii rozwojowej, społecznej, wychowawczej i klinicznej,
- psychiatrii,
- epidemiologii,
- kryminologii,
- pedagogiki.

Twórcy programów dla dzieci i młodzieży powinni więc mieć choćby elementarną wiedzę z zakresu wymienionych dziedzin.

Obserwuje się współcześnie zmiany w podejściu nowoczesnej profilaktyki do zachowań ryzykownych młodzieży. W podejściu takim,

określanym jako profilaktyka problemów dzieci i młodzieży, czy krócej profilaktyka problemowa, nie oddziela się profilaktyki narkomanii od profilaktyki innych zachowań problemowych młodzieży, wskazując na ich podobne przyczyny i podobne możliwości pomocy zagrożonym osobom.

Odpowiednio do stopnia zagrożenia działania profilaktyczne prowadzone są na trzech poziomach i powinny być realizowane przez profesjonalistów.

Profilaktyka pierwszorzędowa adresowana jest do grupy niskiego ryzyka. Działaniami prewencyjnymi obejmuje się szerokie populacje. Głównym terenem działania jest szkoła. Ta profilaktyka ma dwa cele:

- 1/ promocja zdrowego stylu życia,
- 2/ opóźnienie wieku inicjacji („Poczekaj do dorosłości !”)

W profilaktyce pierwszorzędowej realizatorami programów są przede wszystkim nauczyciele wspierani przez psychologów.

Profilaktyka drugorzędowa adresowana jest do grupy podwyższonego ryzyka. Celem działania jest:

- 1/ ograniczenie głębokości i czasu trwania dysfunkcji,
- 2/ umożliwienie wycofania się z zachowań ryzykownych np. socjoterapia („Wycofaj się !”)
- 3/ hamowanie i obniżenie niedostosowania społecznego.

W profilaktyce drugorzędowej realizatorami działania są przede wszystkim psychologowie (socjoterapeuci, doradcy rodzinni), przy czym ważne jest wsparcie psychologów klinicystów. Zajęcia prowadzone są najczęściej w poradniach psychologiczno – pedagogicznych, klubach lub świetlicach socjoterapeutycznych.

Profilaktyka trzeciorzędowa adresowana jest do grupy wysokiego ryzyka. Ma ona na celu:

- 1/ przeciwdziałanie pogłębianiu się procesu chorobowego i degradacji

społecznej,

2/ umożliwieniu powrotu do normalnego życia w społeczeństwie. Głównie jest to leczenie, rehabilitacja i resocjalizacja (Z. B. Gał Profilaktyka w szkole. W: Zapobieganie uzależnieniom uczniów, CMPP-P, Warszawa, 1997, s. 5).

W profilaktyce trzeciorzędowej realizatorami programów są lekarze specjaliści, psychologowie klinicyści, psychoterapeuci, rehabilitanci, pracownicy socjalni, kryminolodzy, wyspecjalizowani pracownicy policji itp. Programy te wymagają współpracy między przedstawicielami wielu resortów. Terenem działań są poradnie specjalistyczne, szpitale, zakłady karne, kluby, placówki wychowawcze i resocjalizacyjne.

Programy profilaktyczne adresowane do dzieci i młodzieży powinny zawierać działania skierowane na zakwestionowanie niekorzystnych norm, oczekiwań i przekonań, oraz umożliwiające zbudowanie w ich miejsce norm, przekonań i oczekiwań prawdziwych i pozytywnych (J. Szymbalska, Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki, CMPP-P, Warszawa, 2000, s. 31).

Profilaktyka ma na celu zapobieganiu problemom, zanim się one pojawią. Profilaktykę można prowadzić przez:

1/ bezpośrednio działania na wybranej populacji,
2/ działania pośrednie, takie jak wspieranie programów uświadamiawczych adresowanych do całej społeczności,

3/ działania polegające na kreowaniu zmian instytucjonalnych, takie np. jak kampanie na rzecz przepisów podwyższających dolną granicę wieku uprawnionych do zakupu lub konsumpcji alkoholu itp.

1.2. Socjoterapia jako profilaktyka drugorzędowa

Socjoterapie możemy uznać za pośrednią formę pomocy psychologicznej. Zawiera ona bowiem z jednej strony nowe elementy w stosunku do takich form jak: psychoterapia, trening interpersonalny, psychoedukacja, z drugiej zaś strony korzysta z ich doświadczeń praktycznych i konstrukcji teoretycznych (K. Sawicka /red./ Socjoterapia, CMPP –P, Warszawa, 1999, s. 14)

Socjoterapie zaliczamy do procesów psychokorekcyjnych, leczniczych, ukierunkowanych na eliminowanie lub zmniejszanie poziomu zaburzeń, zwykle zaburzeń zachowania u dzieci i młodzieży przejawiających się m.in. w niedostosowaniu społecznym.

Socjoterapia jest formą pomocy adresowanej do dzieci i młodzieży w okresie dorastania mających problemy osobiste i trudności życiowe.

W socjoterapii dzieci i młodzieży najbardziej istotną rolę odgrywa wzmocnienie osobowości młodych ludzi poprzez realizację celów rozwojowych i edukacyjnych., co wiąże się z charakterem zaburzenia i wiekiem uczestników terapii.

1.2.1. Obszary oddziaływania socjoterapeutycznych

Oddziaływania socjoterapeutyczne koncentrują się wokół następujących zaburzonych obszarów zachowania dzieci i młodzieży:

- 1/ obszar ja – ja,
- 2/ obszar ja – zadanie,
- 3/ obszar ja – dorośli,
- 4/ obszar ja - rówieśnicy

Socjoterapia jest procesem ukierunkowanym na leczenie występujących u dzieci i młodzieży takich zaburzeń jak:

- zaburzeń zachowania,
- nadpobudliwości i zahamowania,
- niektórych zaburzeń emocjonalnych.

Wymienione wyżej zaburzenia zak ocaj  proces socjalizacji młodych ludzi, utrudniają ich rozwój osobisty i społeczny, powodują i intensyfikują trudności szkolne.

Powodem znacznej grupy zaburzeń w zachowaniu nie akceptowanym społecznie, zwłaszcza na terenie szkoły, są czynniki środowiskowe. Wi szo   dzieci i m dzie y przejawiających zaburzone zachowania pochodzi z rodzin, w których wzajemne stosunki miedzy dziećmi i rodzicami nie układają sie pomyślnie b d   wystepuje problem uzależnienia np. od alkoholu. Owe niekorzystne warunki wpływają na przebieg rozwoju osobistego i społecznego dzieci i m dzie y oraz na rozumienie problemów i otaczającej m dego człowieka rzeczywistości. Dlatego te   zadaniem socjoterapii jest wspomaganie dziecka i m dzie y w rozwoju i pojmowaniu rzeczywistości.

Istota socjoterapii polega głownie na realizacji celów terapeutycznych, których adresatami są dzieci i m dzie 

- cierpiąca psychicznie,
- nie radz ca sobie w r nych sytuacjach życiowych,
- przejawiająca zachowania powodujące straty, wysokie koszty, jakie ponosi jego otoczenie społeczne i ona sama.

W terapeutycznym podejściu do korektury zachowań wychodzi sie z założenia, i   trudne zachowania u dzieci i m dzie y mają swoje t  psychiczne. Towarzysz im zwykle przykre emocje, jak lek, poczucie winy, niepokój, poczucie krzywdy, gniew, z o  osamotnienie itp. oraz określone sądy poznawcze na temat w snej osoby, a szerzej postawa – wobec siebie, innych ludzi i wobec świata. Przyjmuje sie, że są one wynikiem doznawanych w przesz oci lub

aktualnie trudnych stanów emocjonalnych, z którymi nie mogł lub nie może sobie dziecko poradzić (Tamże, s. 16)

Przedstawione powyżej stwierdzenia w pełni uzasadniają potrzebę prowadzenia socjoterapii z dziećmi i młodzieżą, gdyż właśnie w nich młodzi ludzie stykają się z sytuacjami trudnymi emocjonalnie i obciążającymi je zadaniami i problemami ponad jego możliwości. Owe trudne doświadczenia, z którymi dzieci i młodzież nie może sobie poradzić, powodują konsekwencje w dopiero budującym się obrazie własnej osoby, obrazie świata i innych ludzi. Mają one wpływ na kształtowanie się poczucia własnej wartości, godności osobistej i poczucia bezpieczeństwa. Młodzież taka ma problemy z oceną własnej osoby, z podejmowaniem decyzji, z uświadomianiem sobie własnych pragnień, z wyrażaniem uczuć i odbieraniem uczuć innych.

Socjoerapeutyczny charakter postępowania zarówno z dziećmi, jak i z młodzieżą polega na organizowaniu takich sytuacji społecznych podczas grupowych spotkań, które:

- dostarczają młodym uczestnikom zajęć doświadczeń korekcyjnych, przeciwstawnych do treści doświadczeń urazowych oraz doświadczeń kompensujących doświadczenia deprivacyjne, równiehamujące rozwój emocjonalny i społeczny;
- sprzyjają odoreagowaniu napięć emocjonalnych,
- pozwalają na aktywne uczenie się nowych umiejętności psychologicznych (Tamże, s. 18).

W toku zajęć socjoterapeutycznych ważne jest także dostarczanie dzieciom i młodzieży okazji do przeżywania emocji pozytywnych. Stopniowe nawarstwianie się przeżyć miłych, nieskomplikowanych, nie budzących sprzeciwu – powoduje powolne i nieuchronne zapominanie. Zapominanie nie samych faktów, ale właśnie spuścizny po nich w postaci wspomnieniowych stanów emocjonalnych.

Kolejną potrzebą dzieci i młodzieży jest umożliwienie im budowania obrazu samego siebie. Socjoterapia daje okazje do organizowania takich sytuacji, w których dziecko i młody człowiek będzie mógł lepiej poznać siebie, docenić swoje mocne strony i wykorzysta je w różnorodnych sferach życia.

W następnym rozdziale dokonam krótkiej charakterystyki psychologicznych aspektów dojrzewania młodzieży jako trudnego okresu ich życia.

2. Specyfika okresu dojrzewania – psychologiczne aspekty rozwoju młodzieży

2.1. Ogólna charakterystyka okresu dojrzewania

Młodzież jest to grupa społeczna o dużym indywidualnym zróżnicowaniu. Przez wiele lat dojrzewania określano jako okres szalejących hormonów, wstrząsów emocjonalnych i walk pomiędzy nastolatkami, a ich rodzicami.

Zgodnie z bardziej współczesnymi poglądami dojrzewanie wiąże się z niewielką liczbą wstrząsów emocjonalnych, a bunt i zamęt w życiu nastolatków utrzymują się na poziomie, z którym można sobie poradzić.

Dla większości młodych ludzi dojrzewanie nie oznacza nieskończonych konfliktów, tylko ważny etap przejścia w dorosłość (D. B. Pruitt (red.), Twój nastolatek, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań, 2002, s. 163)

Z drugiej strony, przejście to jest o wiele niebezpieczniejsze niż dawniej ze względu na większe trudności i stresy współczesnego życia.

Uwaga społeczną, a także uwagę badaczy przyciągają przede wszystkim barwne i zaskakujące objawy zachowania młodzieży, które są przyczyną trudności i wymagają wychowawczego ustosunkowania się (I. Obuchowska, Drogi dorastania, WSiP, Warszawa, 1996, s. 8).

W psychologii polskiej najczęściej stosuje się nazwę wiek dorastania (ok. 11.-12. r. – do około 18.-19. r.), obejmując nie tylko zarówno dojrzewania biologiczne, jak i związany z nim rozwój psychiczny oraz społeczny.

Nieźródnowanie młodzieży w początkowym okresie dorastania przejawia się w pewnej anarchii życia psychicznego, w chaosie przebiegu i działań, w szybko po sobie następujących stanach: energii i lenistwa,

radości i smutku, brawury i nieśmiałości, towarzyskości i pragnienia samotności. Młodzień znajduje się w stanie wewnętrznego konfliktu pomiędzy potrzebą bycia dorosłym i samodzielnym a pragnieniem zachowania przywilejów dziecka. (Tamże, s. 13)

Według wielu badaczy problemy psychiczne młodzieży skupiają się wokół poszukiwania własnej tożsamości. Działania te odbywają się chaotycznie, metod prób i błędów, nie zawsze w sposób uświadomiony.

Faza ta jest okresem intensywnego eksperymentowania ze sobą i z innymi, poszukiwania celów i ich odrzucania.

Potrzeba bycia sobą, posiadania własnej odrębności miesza się z uległością, konformizmem, potrzeba autorytetu – z jego odrzuceniem, a potrzeba wzorów identyfikacyjnych – ze stopniowym zmniejszaniem się ich wpływów (Tamże, s. 14)

Nie dziwi więc, że powstają różnorodne trudności, z którymi boryka się nie tylko młodzieź, ale także jej rodzice i wychowawcy.

2.2. Problemowe zachowania młodzieży w okresie dorastania

Gdy zachowanie młodzieży przekracza próg tolerancji rodziców lub innych dorosłych (np. nauczycieli) staje się zachowaniem problemowym. Określenie to obejmuje zachowanie jako problem, a więc coś do czego należy się ustosunkować, co należy rozwiązać (I. Obuchowska, op. cit., s. 155).

Rozpatrując zachowania problemowe od strony dziecka, czy nastolatka należy stwierdzić, że zachowania takie są niejednokrotnie zachowaniami sygnałowymi, to znaczy za ich pomocą dziecko/nastolatek świadomie lub nieświadomie, sygnalizuje swoje niezaspokojone potrzeby (Tamże, s. 157).

Zachowania sygnałowe nietrudno rozpoznać. Cechują się one pewną jaskrawością, przesadą, nadmiarem, lub odwrotnie, nadmiernym wyciszeniem. Przykłady takich zachowań – według dwóch wymiarów – wydają się istotne z punktu widzenia potrzeb wychowawczych rodziców i nauczycieli.

Wspomniane tu dwa wymiary to:

- akceptacja – brak akceptacji (wymagać),
- aktywność – bierność (w ustosunkowaniu się do nich).

Z ich wzajemnego krzyżowania się powstają cztery grupy zachowań:

1/ akceptacja plus aktywność daje formy zachowań, które możemy określić jako uczestniczenie,

2/ akceptacja plus bierność prowadzi do zachowań, które określamy jako uleganie,

3/ brak akceptacji plus aktywność daje zachowania typu przecistawianie się,

4/ brak akceptacji plus bierność prowadzi do zachowań typu unikanie (Tamże, s. 158)

W każdej z wyróżnionych grup zachowania sygnałowe przybierają specyficzną postać. U dorastającej młodzieży takie zachowania występują bardzo często i niekiedy zdarza się, że wkraczają wyraźnie w zaburzenie lub patologię.

Zaburzeniu może ulec każde zachowanie, głównie pod wpływem negatywnych oddziaływań zewnętrznych, cechuje je wówczas:

- znaczne nasilenie,
- długotrwałość,
- nieadekwatność do sytuacji,
- mała podatność na zmianę.

Kierunek zaburzeń może być różny: przeciw sobie i/lub przeciw innym.

Jednym z objawów zaburzeń zachowania jest niedostosowanie społeczne młodzieży, to znaczy prezentowanie zachowań niezgodnych z poświadczanymi normami społecznymi.

2.2.1. Niedostosowanie społeczne młodzieży - przyczyny

Przyczyn niedostosowania społecznego jest przeważnie kilka, jednakże jedna z nich jest dominująca, natomiast inne są wtórne, pełniąc niejako rolę uzupełniającą.

Jednym z czynników mających wpływ na rozwój moralno – społeczny są organiczne zmiany patologiczne, tzn. w osobowości młodego człowieka mogą wystąpić nagłe zmiany (np. przebiecie infekcyjnego zapalenia opon mózgowych) objawiające się w takich tendencjach destrukcyjnych, jak złośliwość, intryganctwo, agresywność, skłonność do sadyzmu (K. Kuberska – Gaca, A. Gaca, Profilaktyka niedostosowania społecznego w szkole, Warszawa, WSiP, 1986, s.17).

Jednak największy wpływ na rozwój moralno – społeczny młodzieży ma rodzina. Zaspokaja ona jej potrzeby materialne, daje poczucie bezpieczeństwa i otacza troską oraz uczuciem. Jednym z czynników powodujących niedostosowanie społeczne jest atmosfera rodzinna. A. Olubiński (A. Olubiński, Konflikty rodzice – dzieci, Toruń, Wydawnictwo Adam Marszałek, 1994, s. 32) wskazuje na negatywne skutki rozbicia wewnętrznej integracji rodziny przez różnorodne makroprocesy. Powoduje się na wzrastającą liczbę rodzin rozbitych, osłabienie więzi pomiędzy członkami rodziny, a głównie na zjawiska patologii społecznej, alkoholizmu, chuligaństwa, narkomanii itd. Podaje

także, że częstym skutkiem gwałtownego uprzemysłowienia jest nagły wzrost przestępczości, szczególnie wśród młodzieży.

Istotną przyczyną niedostosowania społecznego młodzieży może być także przebieg kontaktów rodziny z szerszym otoczeniem społecznym. Mają one bowiem decydujące znaczenie dla atmosfery i stosunków społecznych wewnątrz rodziny. Stanowi istotne źródło poziomu realizacji, przypisanej rodzinie, funkcji wychowawczej. „Izolacja bowiem rodziny przez środowisko lokalne, będąca wskaźnikiem konfliktowych stosunków rodziny ze społecznością społeczną, najczęściej przenoszona jest na pozycje dziecka w grupie rówieśniczej, na stosunek do niego osób dorosłych, nauczycieli.” (Tamże, s. 32)

W kontekście realizacji funkcji socjalizacyjnej rodziny istotny jest charakter występowania konfliktów oraz zespół warunków społeczno – materialnych i kulturalnych rodziny.

„S. Gerstmann np. stwierdził wpływ surowych i wybuchowych kontaktów rodziców z dziećmi na zaburzenia ich ogólnej emocjonalności. H. Spionek stwierdza patogeniczny wpływ niekorzystnych warunków psychicznych rodziców na rozwój dziecka, a także wpływ nieprawidłowej atmosfery uczuciowej w rodzinie na zaburzenia społecznego zachowania dzieci. Jackowska wskazuje również na rolę rodziny, pozytywną rolę pomiędzy rodzicami a dziećmi, jako zasadnicze czynniki przystosowania społecznego dziecka” (Tamże, s. 35)

Jak wykazują powyższe stwierdzenia istnieją relacje pomiędzy różnorodnymi czynnikami, tkwiącymi najczęściej wewnątrz rodziny, a poziomem uspołecznienia dziecka, internalizacją przez nie określonych norm grupowych, akceptowanych społecznie postaw i zachowań. Należy

wiec przyj[aci], [ci] rodzina, jej dysharmonia i konflikty, ma wp[lyw] na rozwój spo[eczny] dziecka i m[łodego] cz[łowieka] w okresie dorastania.

Drugim [ród]em niedostosowania spo[ecznego] m[łodzi]y jest atmosfera panuj[ąca] w [rodowisku] pozarodzinnym, w którym nastolatek spędza znacz[n]o [czasu] - jest to g[łównie] szko[ła].

[rodowisko] szkolne (podobnie jak rodzinne) jest tym, na które m[łodzi] jest skazana, niezale[żnie] od w[łasnego] wyboru. Oddzia[łuje] ono zarówno poprzez okre[ślone] wymagania spo[eczne], stawiane przez szko[łę] jako instytucje nauczaj[ące] i wychowuj[ące], jak i poprzez rodzaj relacji spo[ecznych], jakich ucze[ń] tam do[świadca].

Wymagania szczególnie zwi[ązane] z funkcj[ą] dydaktyczn[ą] szko[ły] mog[ą] by[ć] dla niektórych uczniów nadmierne. Prze[żywaj] one w zwi[ązku] z niemo[żno]śc[ią] sprostania im – stan permanentnej frustracji i napięcia.

Wymagania szko[ły] jako instytucji wychowuj[ącej] dotycz[ą] wywi[ązywania] się z ról spo[ecznych] i wchodzenia w okre[ślone] interakcje spo[eczne]. Podstawowe dwa obszary tych interakcji to „nauczyciel – ucze[ń]” i „ucze[ń] – ucze[ń]”.

Relacje między uczniem a nauczycielem oraz między uczniami bywaj[ą] [ród]em urazów, które w efekcie mog[ą] sta[ć] się przyczynami lub wzmacniaj[ą] istniej[ące] ju[ż] objawy niedostosowania spo[ecznego].

W obszarze „nauczyciel – ucze[ń]” do sytuacji urazotwórczych zaliczamy przede wszystkim negatywny stosunek nauczyciela do ucznia oraz stawianie mu nadmiernych wymaga[ń], za[ś] w obszarze „ucze[ń] – ucze[ń]” – odrzucenie m[łodego] cz[łowieka] przez grupe rówie[śnic]z[ów], czy te[ż] prze[żywanie] stale rywalizacji między kolegami.

Na brak kompetencji spo[ecznych] u m[łodzi]y wskazuj[ą] takie zachowania, jak:

- agresywne zachowania w grupie,

- odizolowanie od rówieśników,
- bójki z rówieśnikami,
- kłótnie i niechęć do współpracy,
- destruktywne, nieposłuszne, buntownicze zachowanie,
- wagarowanie,
- wybuchy złości,
- nadaktywność

Młódzień niedostosowana społecznie jest mniej uważna, słabiej reaguje na bodźce środowiskowe i okazuje się bardziej podatna na emocjonalny spadek nastroju. Z reguły młodzieńca taka nie potrafi zapanować nad swoim podnieceniem czy chwilowym nastrojem. W grupie młodzieńca jest bardziej agresywna wobec innych i próbuje im rozkazywać, często drażni swych rówieśników

2.2.2. Umiejętności psychosocjalne jako podstawa nabywania kompetencji społecznych przez młodzieńca

Nabywanie przez młodzieńca kompetencji społecznych jest procesem toczącym się różnie w różnych etapach jego rozwoju.

Do najważniejszych umiejętności psychosocjalnych młodzieńcy należą:

1. Uważliwienie postrzegania – chodzi o to, aby młodzieńca pojmować bardziej zróżnicowanie i obszernie swoje uczucia, myśli, pomysły, fantazje, życzenia, obawy i potrzeby oraz aby rozwinać większą szczerowość dla uczuć i myśli innych w swoim otoczeniu – widzieć siebie i innych bardziej precyzyjnie.
3. Pogębenie odpowiedzialności za samego siebie – mowa o wewnętrznym nastawieniu, a mianowicie o gotowości, żeby nie

racjonalizować i nie usprawiedliwiać własnego zachowania, lecz być gotowym do wzięcia odpowiedzialności za swoje postępowanie.

4. Funkcjonalne wyrażanie uczuć – chodzi o to, aby młodzież potrafiła obchodzić się ze swoimi uczuciami, uświadamiać je sobie i uznawać je oraz zauważać w jaki sposób wyraża swoje uczucia przez zachowanie.

5. Świadomość własnej motywacji – rozumiana jest przez to gotowość i zdolność podejmowania dyskusji na temat własnego zachowania, jego celów z rówieśnikami oraz krytyczne przemyślenia dotyczące własnego systemu wartości.

6. Samoakceptacja - nastolatki powinny siebie samych akceptować, rozwijać więcej szacunku do samych siebie i stać się niezależnymi od oczekiwań rodziców i innych dorosłych.

7. Akceptacja innych – postawa, która wykazuje respekt i tolerancję dla poglądów, uczuć i zachowań innych

8. Zachowanie wzajemne zależne – młodzież powinna stać się świadoma faktu, że jej dalszy rozwój możliwy jest tylko dzięki kontaktom z innymi (komunikacja i współpraca z rówieśnikami i dorosłymi). (Por. K. W. Vopel, Gry i zabawy interakcyjne dla dzieci i młodzieży, Wyd. „Jedno”, Kielce, 1999, s.11)

W kolejnym rozdziale dokonam krótkiego omówienia walorów turystyki jako elementu wspierającego proces edukacyjno – terapeutyczny dorastającej młodzieży.

3. Walory turystyki w oddziaływaniach socjoterapeutycznych

W ostatnich latach coraz bardziej docenia się walory psychoedukacyjne i terapeutyczne turystyki jako formy pomocy młodzieży przejawiającej różnego rodzaju problemy emocjonalne oraz zaburzenia funkcjonowania w kontaktach społecznych (K. Sawicka, op.cit., s. 111)

W przypadku niedostosowania społecznego psychoedukacyjne i terapeutyczne zalety turystyki polegają na stworzeniu młodzieży okazji do:

- przeżycia i nauczenia się kontrolowanych sposobów odreagowania napięcia emocjonalnego i fizycznego;
- rozpoznania treści przeżywanych emocji;
- nauczenia się różnych sposobów kontroli własnego ciała i umysłu;
- poszerzenia doświadczeń grupowych, które nie mają charakteru agresji i rywalizacji, ale dają możliwość przeżycia pozytywnych doświadczeń społecznych, co stwarza nadzieje na powtarzanie ich w gronie rówieśników poza zajęciami w grupie;
- przeżycia sytuacji wzmacniających poczucie własnej wartości i poprawiających samoocenę nastolatka. Jest to istotne, gdy młodzież z racji swoich zachowań otrzymuje na ogół negatywne komunikaty o sobie i swoich zachowaniach.

3.1. Cele główne wykorzystania elementów turystyki w kształceniu umiejętności psychosocjalnych młodzieży

Wykorzystanie turystyki w kształceniu umiejętności psychosocjalnych młodzieży zakłada realizację trzech głównych celów:

1. Cel terapeutyczny - rozumiany jako stworzenie możliwości odreagowania napięcia oraz uzyskania korekcyjnych doświadczeń emocjonalnych i społecznych w trakcie uczestnictwa w różnych formach turystyki
2. Cel edukacyjny – co oznacza zdobycie wiedzy o sposobach zachowania społecznie pożądanym, a także wiedzy o przyrodzie, geografii, historii
3. Cel edukacyjno – rozwojowy – nabywanie podczas uczestnictwa w formach turystycznych pewnych umiejętności społecznych, przydatnych w radzeniu sobie ze swoim problemem oraz ogólnie służyć rozwojowi osobistemu i społecznemu.

Prowadzącemu grupę młodzieży niedostosowanej społecznie turystyka daje możliwość wykorzystania jej walorów (zaspokajanie potrzeby aktywności, ukojenie systemu nerwowego przez kontakt z naturą, inspirowanie rozwoju zainteresowań) do realizacji zaplanowanych procesów uczenia. Słone czynnikiem wspierającym w procesach socjalizacji i rozwoju osobowości młodego człowieka.

Zastosowanie różnorodnych form turystyki (piesza, rowerowa, na rolkach) pozwala kierującemu grupą na skuteczne realizowanie szerokiego spektrum celów, co nie jest osiągalne przy wykorzystaniu większości konwencjonalnych technik nauczania.

3.2. Cele szczególne wykorzystania elementów turystyki w kształceniu umiejętności psychosocjalnych młodzieży

1. Rozbudzanie w młodzieży ciekawości i radości z uczenia się, umożliwianie zdobywania nowych doświadczeń oraz rozwijanie motywacji ze względu na zainteresowanie formą aktywności samych uczniów.

2. Wyrównywanie poziomu między dominującymi młodzieżą, a tymniej aktywną; pobudzanie aktywności nastolatków, które zwykle są pasywne.
3. Ułatwianie wprowadzenie nowych, poświadanych norm komunikacji i zachowania.
4. Pobudzanie młodzieży do trenowania zdolności psychosocjalnych takich jak:
 - uczenie krytycznego postrzegania,
 - otwartego porozumiewania się,
 - stawiania pytań,
 - podejmowania decyzji,
 - pomagania innym,
 - współpracy,
 - szukania możliwości pomocy,
 - rozwijanie odpowiedzialności.

4. Zajęcia socjoterapeutyczne dla młodzieży gimnazjalnej

4.1. Kompetencje diagnostyczne terapeuty podstaw podjęcia działań naprawczych

Kompetencje diagnostyczne umożliwiają nauczycielowi - terapeutcie rozeznanie się w możliwościach młodzieży, ich potrzebach, zaciekawieniach, stosunkach społecznych, co pozwala orzekać o potencjale konkretnych uczniów oraz możliwościach grupy. Kompetencje te warunkują zebranie informacji, które stanowią podstawę planowania i podejmowania działań edukacyjno – terapeutycznych.

Należy również uwzględnić konieczność dysponowania przez nauczyciela umiejętnościami diagnostycznymi – wyjaśniającymi – prognozującymi. Składają się na nie wiadomości znaczenia działań diagnostycznych, jako podstawowych, w stosunku do działań edukacyjno – terapeutycznych, umiejętności zdobywania i gromadzenia informacji o wychowanku.

Kompetencje interpersonalne nauczyciela - terapeuty rozumiam jako:

- umiejętności patrzenia i słuchania, skierowane na poszczególne dzieci i grupy,
- akceptacje siebie i innych (wychowanków, rodziców),
- dwukierunkową komunikację z wychowankami (werbalną i niewerbalną),
- umiejętność tworzenia przychylnej atmosfery wywołującej zaufanie, bezpieczeństwo,
- wyrażanie aprobaty i dezaprobaty względem zachowań młodzieży, zgodnie z konsekwentnie stosowanymi zasadami społeczno – moralnymi,

- umiejętność wykorzystywania sytuacji naturalnych, inspirowanych i kierowanych w celu poznawania przez wychowanków mocnych i słabych stron, współdziałania.

Problem kompetencji nauczyciela jest obecnie przedmiotem licznych teoretycznych opracowań i tematem szczególnie burzliwej dyskusji w gronie samych nauczycieli. Śwśród nich tacy, którzy czują potrzebę doskonalenia, a niekiedy wręcz zdobywania omówionych wyżej kompetencji. Są także tacy, dla których problem posiadanych kompetencji jest potwierdzony przez zdobyte wykształcenie.

4.2. Adresaci zajęć socjoterapeutycznych – diagnozowanie niedostosowania społecznego młodzieży

Zdobycie informacji pozwalających wnikliwie poznać młodzież, jej potrzeby, a także obiektywnie osądzić skuteczność oddziaływań socjoterapeutycznych to czynności poprzedzające podjęcie pracy socjoterapeutycznej.

Prace należy zacząć od etapu diagnozy, która w swym wieloaspektowym charakterze dotyczy:

- 1) poznania warunków życia rodzinnego młodego człowieka,
- 2) poznania obszarów zaburzonego zachowania wychowanka z uwzględnieniem jego zachowań nie akceptowanych społecznie.

Powyższe obliuguje do posłużenia się takimi technikami diagnozy jak obserwacja i wywiad.

Zastosowanie techniki obserwacji ma na celu wychwycenie wrażliwych i zaburzonych przejawów zachowań młodzieży. By zorientować się jakie są jej zachowania w różnych sytuacjach obserwacje należy ukierunkować na zdobycie informacji dotyczących: adaptacji do warunków szkolnych, integrowania się z grupą szkolną

podejmowania różnorodnej aktywności twórczej, sposobów porozumiewania się oraz oceny własnej osoby.

W konstruowaniu narzędzia badawczego – „Kwestionariusz przystosowania społecznego” (Aneks 1) korzystałam i modyfikowałam dostępne opracowania.

Kolejnym narzędziem diagnostycznym w rozpoznawaniu niedostosowania społecznego młodzieży gimnazjalnej może być skonstruowany przeze mnie, „Arkusze obserwacji zachowania ucznia” (Aneks 2) adresowany do wychowawców klas.

Wyłonionymi, po etapie diagnozy, adresatami zajęć socjoterapeutycznych są chłopczy (12 uczniów II i III klasy Gimnazjum w Świeciu), którzy przejawiają zachowania wskazujące na brak umiejętności psychosocjalnych.

4.3. Uwagi ogólne dotyczące cyklu zajęć socjoterapeutycznych z elementami turystyki

Opracowane scenariusze zajęć socjoterapeutycznych mają stały schemat, który pozwala ich uczestnikom m.in. na poczucie bezpieczeństwa. Przebieg zajęć odbywa się więc z uwzględnieniem takich elementów, jak:

- runda wstępna,
- realizacja tematu przewidzianego na spotkaniu z wykorzystaniem gry i/lub zabawy,
- runda końcowa. (I. Janiak, M. Gruszka, J. Prarat, Scenariusze godzin wychowawczych dla gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych, Wyd. HARMONIA, Gdańsk, 2002, s.4)

Przeprowadzenie zajęć socjoterapeutycznych nie wymaga z reguły specjalnych przygotowań. Przeważająca większość odbywa się z użyciem materiałów papierniczych.

Po każdej zabawie i/lub grze należy zarezerwować czas na wyciszenie się, uspokojenie i zastanowienie. Młodzieńcy potrzebują podzielić się zdobytymi doświadczeniami.

W rozdziale 5. zamieściłam 6 scenariuszy zajęć socjoterapeutycznych dla młodzieży gimnazjalnej przejawiającej brak kompetencji społecznych oraz propozycje trzech wycieczek turystycznych, które odbędą się po dwóch kolejnych zajęciach.

Przewiduje 12 godzin zajęć socjoterapeutycznych (każde zajecie 2 godziny lekcyjne) i około 20 godzin udziału młodzieży w wycieczkach.

Każdy proponowany przeze mnie scenariusz zajęć i przebieg wycieczki zawiera szczegółowy opis spodziewanych efektów.

4.3.1. Metody pracy zastosowane na zajęciach socjoterapeutycznych

Podczas realizacji zajęć będę korzystała z następujących metod i technik pracy z grupą

1. Krąg

Wspólne siedzenie w kregu (jak przy ognisku) sprzyja umiejętności wyrażania uczuć, słuchania odczuć innych oraz zapamiętywania tego, co zostało powiedziane. Umożliwia nawiązywanie kontaktu emocjonalnego i wzrokowego. Krąg ułatwia kontakty między uczniami. Ma więc wpływ na wrażliwą atmosferę w klasie.

2. Dyskusja

Uczniowie chętnie dyskutują między sobą o tym, co jest dla nich ważne i co odnosi się do ich doświadczeń. Zadaniem wychowawcy jest stworzenie w klasie sytuacji dialogu, a więc dbanie o to, aby uczniowie

swoje wypowiedzi kierowali do siebie nawzajem, nie zaś jedynie do nauczyciela. W czasie dialogu wychowawca zachęca wszystkich uczniów do brania w niej udziału, a sam szanuje poglądy każdego ucznia. Wychowawca musi wiedzieć, że nie jest możliwe, ani też wskazane całkowite kontrolowanie dyskusji klasowej, ale od niego zależy ustalenie jej stylu i nastawienia uczniów do siebie. Jeśli stworzy atmosferę wzajemnej akceptacji i poszanowania i będzie bronił prawa każdego z uczniów do bycia wysłuchanym, oni również zachowywać się będą w ten sam sposób. Takie podejście wychowawcy może pomóc jednostkom izolowanym lub odrzucanym w klasie.

3. Burza mózgów

Celem burzy mózgów jest stworzenie listy pomysłów na rozwiązanie określonego problemu. Metoda ta pozwala na przełamanie sztywności myślenia, wyzwala potencjał twórczy i zapewnia udział wszystkich uczniów. Wychowawca powinien przestrzegać następujących zasad burzy mózgów:

- przyjmowanie wszystkich pomysłów, powstrzymanie się od ich oceniania;
- pozbawienie nacisku na ilość, a nie na jakość pomysłów;
- zachęcanie do podawania pomysłów z wyobraźni, nawet nierealnych;
- wykorzystanie cudzych pomysłów, bazowanie na nich i ich rozwijanie.

Wychowawca musi powstrzymać się od oceny pomysłów – ocenianie przecina napływ pomysłów i przez to wiele cennych koncepcji pozostaje niewypowiedzianych ze względu na zagrożenie natychmiastową oceną. Dzięki tej metodzie wychowawca może mieć wpływ na zajmowanie przez ucznia pozycji w grupie. Może bowiem

okazał się, że pomysły uczenia odrzucanego są najlepsze, np. organizacja klasowej wycieczki.

4. Uzupełnianie zdań

Celem tej metody jest uzewnętrznienie reakcji, ułatwienie samodzielnej wypowiedzi i porozumiewania się uczniów, a więc poprawienie komunikacji interpersonalnej i atmosfery w grupie. Dokańczanie zdań pozwala uczniom dostrzec podobieństwa i różnice między nimi, kiedy mówią o swoich uczuciach bądź reakcjach związanych z wydarzeniami czy problemami.

5. Praca w małych grupach

Praca w małych grupach (3 - 5 osobowych) może być bardzo efektywna, zwłaszcza gdy temat dotyczy ważnych problemów emocjonalnych i wyjatkowych sytuacji, np. konfliktów w klasie szkolnej. Mała grupa może zapewnić dobre samopoczucie uczniom, którzy mają kłopoty w wypowiedaniu się na forum klasy, są izolowani lub odrzucani.

Dzięki pracy w małych grupach, jeżeli wychowawca o to zadba:

- uczniowie siedzą do siebie twarzami, co jest podstawą dobrego porozumiewania się;
- utrzymują kontakt wzrokowy;
- każdy ma okazję wyrazić i usłyszeć informacje dotyczące tego, jak on postrzega innych i jak inni widzą jego;
- uczniowie uczą się trzech elementów dobrego słuchania: (umiejetności niezbędnych w integrowaniu się grupy) uwagi, akceptacji i zrozumienia.

6. Rysunki i inne prace plastyczne

Stosowanie tej techniki pracy pozwala młodzieży wyrazić uczucia niewerbalnie

7. Dramy

Ta metoda pracy polega na odgrywaniu krótkich scenek przez uczestników zajęć. Dzięki niej stwarza się dzieciom i młodzieży możliwość ćwiczenia nowych sposobów zachowań w nowych sytuacjach, które mogłyby zaistnieć, ale w bezpiecznych warunkach (R. Knez, W. M. Słonina, Saper, czyli jak rozminować agresję, Rubikon, Kraków, 2002, s. 13)

5. Scenariusze zajęć socjoterapeutycznych z elementami turystyki dla młodzieży gimnazjalnej

Tematyka zajęć socjoterapeutycznych dotyczy następujących zagadnień

1. Integracja i budowa zaufania w grupie

- „Poznajemy się i tworzymy zasady bycia w grupie”.
- „Jaki jestem ja, jaki jesteście?”

2. Emocje i wartości

- „Wyjaśniam, czy prowokuje?”
- „Zachowania innych jako zakłócanie.”
- „Mam prawo złościć się”

3. Poczucie własnej wartości

- „Jestem – potrafię – mam”

Wycieczki stanowią dodatkowy element zajęć socjoterapeutycznych.

Wycieczka nr 1 (piesza lub na rolkach) - Czarcie Góry w okolicach Łwiecia

Wycieczka nr 2 (rowerowa) - gospodarstwo agro – turystyczne w Kozłowie

Wycieczka nr 3 (rowerowa) – Park Krajobrazowy - Szlak Dolnej Wisły

Scenariusz nr 1

Temat: „Poznajemy się i tworzymy zasady bycia w grupie”

Cele operacyjne:

- młodzi formułuje zasady pracy, które będą obowiązywały w grupie na zajęciach,
- uczestnik potrafi uzasadnić proponowaną przez siebie do kontraktu grupowego zasadę,
- młodzi poznaje się i dba o dobre warunki pracy dla siebie i innych

Materiały: arkusze papieru, mazaki

Przebieg zajęcia:

1. Runda wstępna

Każdy uczeń określa swoją gotowość do pracy w skali od 1 do 10

2. Zabawa w imiona

Każdy uczeń przedstawia się imieniem, dodając jakąś cechę, której nazwa zaczyna się na taką samą literę jak jego imię, np. Wojtek – wrażliwy; Basia – buntownicza, itd.

3. Zabawa pt. „Sam o sobie” (wg B. Fuchs, Gry i zabawy na dobry klimat w grupie, 1999, s.70)

Każdy uczestnik grupy otrzymuje imienny formularz z literami alfabetu (Aneks 3), do których dopasowuje charakterystyczne go cechy, zainteresowania, umiejętności. Z tej charakterystyki można się bardzo dużo dowiedzieć o kolegach odczytując tam różnorodne informacje, od „A” – jak alergię do „Z” – jak zdolności. Opis może zawierać wybrane przez uczestnika zajęte cechy (nie muszą być wszystkie), np.

Adam Kowalski
Instrumenty – gram na flecie i czasem, bebnie na dwóch garnkach
Książki – chętnie czytam o psach
Muzyka – najwspanialszą muzykę gra zespół „Ich troje”
Napoje – pije tylko soki

Wypełnione formularze zawieszamy na tablicy. Uczestnicy zajęć czytają informacje o tych kolegach, których znają albo lub wcale.

4. Praca w grupach – Burza mózgów

Grupa dzieli się na zespoły czteroosobowe. Na arkuszach papieru zapisuje propozycje zasad, które będą wszystkich obowiązywać na zajęciach. Grupa stara się opracować takie zasady, by stworzyć jak najbezpieczniejsze warunki do pracy na zajęciach.

Prowadzący podaje przykład: Nie lubię, kiedy ktoś się spóźnia, bo uważam, że jest to wyraz braku szacunku dla grupy. Proponuję, aby zapisać: Zajęcia zaczynamy punktualnie.

5. Dyskusja

Każda grupa kolejno przedstawia propozycje swoich zasad. Prowadzący proponuje uczestnikom spisanie zasad, które będą obowiązywać na zajęciach. Listę, wspólnie utworzoną na arkuszu nazywa KONTRAKTEM (Aneks 4)

Wychowankowie dyskutują nt. zapisanych norm: Czy wszystkie są potrzebne? Czy wszystkie są jasne? Czy trzeba jeszcze coś dodać?

Po zakończonej dyskusji i ewentualnych poprawkach każdy podpisuje swoim imieniem i nazwiskiem kontrakt, potwierdzając tym samym zgodę na zawarcie umowy, której treść wspólnie opracowano na zajęciach.

6. Runda końcowa

Każdy uczestnik kończy zdanie: Dzisiaj na zajęciach dowiedziałem się o sobie, że ...

Scenariusz nr 2

Temat: Jaki jestem ja, a jaki jesteście ty ?

Cele operacyjne:

- młodzi potrafi udzielać sobie samej informacji zwrotnych,
- młodzi potrafi wskazać i uzasadnić cechy charakteryzujące uczniów trudnych i łatwych.

Materiały: kartki i ołówki dla każdego

Przebieg zajęcia:

1. Runda wstępna

Wszyscy siedzą w kregu. Każdy uczestnik określa swój nastrój podając nazwę koloru. Jestem w nastroju ... (np. białym, czerwonym)

2. Zabawa pt. „Chciałbym cie uczyć” (K. W. Vopel, Gry i zabawy interakcyjne dla dzieci i młodzieży, 1999, s. 79)

Wyobraźcie sobie, że jesteście nauczycielami tej grupy. Zastanówcie się, który z koleżanek, którego z kolegów byłoby wam najłatwiej nauczyć, a którego najtrudniej. Co sprawia, że jedno dziecko jest dla was uczniem łatwym, a drugie trudnym.

Uświadomcie to sobie i napiszcie na jednej kartce nazwisko ucznia, którego najłatwiej byłoby wam uczyć. Dodajcie także krótkie uzasadnienie.

Na drugiej kartce napiszcie nazwisko ucznia, którego najtrudniej byłoby wam uczyć i również napiszcie dlaczego. (Aneks 5)

Pamiętajcie o tym, by każdą kartkę podpisać, ponieważ przekażecie je później danym kolegom.

3. Kręgi

Każdy uczestnik po kolei opowiada, jakie kartki i od kogo otrzymał z jakim uzasadnieniem. Uczniowie mają prawo komentować otrzymane opinie.

4. Dyskusja

Uczestnicy wyrażają swoje opinie na temat zachowań uczniów łatwych i trudnych. Podejmują próbe określenia korzyści i wad z tego, że jest się uczniem łatwym, bądź trudnym. Odpowiadają na pytanie: Co traci uczeń trudny?

5. Zabawa pt. „Najtrudniejszy uczeń na świecie”

Każdemu wolno przez dwie minuty udawać najtrudniejszego ucznia na świecie. W tych dwóch minutach wszystko jest dozwolone. Jedyna rzecz, której nikomu nie wolno zrobić, to sprawić innym ból lub zranić ich.

6. Runda kołowa

Każdy kołczy zdanie: Dzisiaj dowiedziałem się o sobie, że...

Wycieczka nr 1 (piesza lub na rolkach – czas realizacji 4 godziny)

Czarcie Góry w okolicach Świecia:

- integracja grupy,
- poznanie alternatywnych form spędzania czasu wolnego,
- rozwijanie osobistych zainteresowań,
- wyciszenie poprzez kontakt z przyrodą,
- kontrolowanie zachowań poprzez respektowanie ustaleń kontraktu

Scenariusz nr 3

Temat: Wyjaśniam, czy prowokuje?

Cele operacyjne:

- młodzi potrafi uświadomić sobie rozmaite odczucia odbiorcy,
- młodzi zastanowi się nad tym, jaki cel mają jej ataki na drugą osobę,
- młodzi rozróżni zachowania polegające na identyfikacji problemu prowokowania

Materiały: tektura, mazaki, wata, woda

Przebieg zajęcia:

1. Runda wstępna

Každy określa swój gotowość do zajęć w skali od 1 do 10

2. Zabawa pt. „Wiadomości z waty” (B. Fuchs, Gry i zabawy na dobry klimat w grupie, 1999, s. 11)

W codziennym obcowaniu nie można uniknąć wzajemnego ranienia się. Sztuka polega na tym, by zastanowić się, jaki cel mają nasze ataki. Czy chcemy coś wyjaśnić, czy też sprowokować? Niniejsza zabawa służy do tego, aby uświadomić sobie różne odczucia odbiorcy.

Z tektury wycinamy sylwetę wielkości człowieka, która będzie naszym „rozmówcą”. Składa się ona z głowy, wielkiego brzucha i mniej ważnych kończyn. Brzuch dzielimy mazakiem na łódź i podbrzusze. Figure przyklejamy taśmą do ściany (tablicy).

Teraz każdy uczestnik zajęcia moczy kulke z waty w wodzie, lekko ją wyśyma i rzuca w manekina.

- Trafienie tekturowego „rozmówce” w głowę oznacza: potrafię powiedzieć co komu prosto w oczy; przyznajemy 30 punktów, bo lepiej jest bowiem skróconej osobie przekazać nasze zastrzeżenia w miarę możliwości „owinięte w bawełnę”, ale wprost.
- Celowanie w brzuch „rozmówcy” oznacza: tak komu do głowy werbalnie, że a go ci nie w obłędzie; przyznajemy 10 punktów.
- Kiedy uczestnik trafi w podbrzusze jest to równoznaczne z psychologicznym ciosem poniżej pasa; nie przyznajemy punktów.

3. Praca w grupach

Młodzie uzupełnia poniższą kartę pracy opisując odczucia odbiorcy ataku (Aneks 6)

4. Dyskusja

Każda grupa kolejno przedstawia swoje opisy. Prowadzący, uwzględniając poszczególne wypowiedzi i proponuje młodzieży spisanie rozmaitych uczuć, których doświadcza osoba atakowana.

Uczestnicy określają zachowania, które polegają na chęci wyjaśnienia problemu i zachowania, które są prowokacją

5. Runda końcowa

Każdy uczestnik kończy następujące zdanie: Dzisiaj na zajęciach ważne dla mnie było to, że ...

Scenariusz nr 4

Temat: Zachowania innych jako zakłócanie

Cele operacyjne:

- młodzi uświadomi sobie rozmiar własnego odczuwania specyficznych sposobów zachowania się innych,
- młodzi przećwiczy podejmowanie decyzji,
- młodzi zastanowi się nad własnym systemem wartości

Materiały: karta pracy „Schody”, formularz „Młociele”, ołówek

Przebieg zajęcia:

1. Runda wstępna

Uczestnicy siedzą w kregu i mówią, jak się czują, np. Jestem zmęczona, bo zbyt krótko spałam. Jestem wesoła, bo mama dała mi kieszonkowe.

2. Zabawa „Człowiek do człowieka”

Uczestnicy parami chodzą po sali w rytm muzyki. Z chwilą ustania muzyki dotykają się części ciała wskazanej przez prowadzącego (np. głowa, oko, kolano). Na hasło prowadzącego: człowiek do człowieka – wszyscy zamieniają się partnerami.

3. Gra pt. „Młociele” (K. W. Vopel, Gry i zabawy interakcyjne dla dzieci i młodzieży, 1999, s. 99)

Położcie przed sobą karte pracy „Schody” (Aneks 7) i formularz „Młociele” (Aneks 8). Zastanówcie się, które sposoby zachowania z formularza są dla was nieszkodliwe, a które nie. Możecie podejść do

sprawy następująco: jeżeli zachowanie Al Capone jest dla was najgorsze, to umieśćcie „Al Capone” na stopniu „12”. Potem zadajcie sobie pytanie, jakie zachowanie jest na drugim miejscu pod względem szkodliwości i wpiszcie odpowiednie nazwisko na stopniu „11”. Poprawki są dozwolone.

4. Praca w grupach

Dobierzcie się w czwórki i przeczytajcie sobie swoje kolejno na głos i porozmawiajcie o tym, jak podejmowaliście decyzje.

5. Dyskusja

Proszę, by każdy po kolei powiedział, który mściciel jest dla niego najgorszy i dlaczego. Spróbujcie odpowiedzieć na pytanie: Które zakłócające sposoby zachowania występują często w naszej grupie? Co można zrobić, gdy zachowanie kolegi mi przeszkadza?

6. Runda kołowa

Uczestnicy kolejno uzupełniają treść następującego zdania: Na dzisiejszych zajęciach ważne dla mnie było ...

Wycieczka nr 2 (rowerowa – czas realizacji 8 godzin)

Ogródek agro – turystyczny w Kozłowie:

- integracja grupy,
- realizacja potrzeby ruchu i pobytu na powietrzu,
- poznanie alternatywnych form spędzania czasu wolnego – rekreacja jeździecka
- rozwijanie osobistych zainteresowań,
- odreagowanie napięcia poprzez kontakt z przyrodą,
- kontrolowanie zachowań poprzez respektowanie ustaleń kontraktu

Scenariusz nr 5

Temat: Mam prawo złościć się

Cele operacyjne:

- młodzi znają sposoby wyrażania złości,
- młodzi uświadamia sobie skutki złości i wie, jak sobie z nią radzić,
- młodzi wie, że ma prawo złościć się

Materiały: papier, pisaki

Przebieg zajęcia:

1. Runda wstępna

Wszyscy siedzą w kregu i po kolei określają swój nastrój nazwą koloru

2. Dyskusja

Prowadzący rozmawia z grupą na temat odczuwania złości. W dyskusji należy uwzględnić takie zagadnienia, jak:

- wygląd, intonacja głosu, mimika twarzy, a także słownictwo osoby, która się złości,
- dobre i złe strony okazywania złości,
- złość – uczucie, którego doświadczą każdy człowiek,
- prawo do wyrażania złości,
- sposoby okazywania złości,
- sposoby radzenia sobie ze złością

3. Gra pt. „Protokół złości i zdenerwowania” (R. Portmann, Gry i zabawy przeciwko agresji, 2002, s. 62)

Wielu z was na pewno często szybko się denerwuje, nie wiedząc przy tym właściwie, z jakiego powodu. Niektórzy stają się nawet agresywni, choć wcale tego nie chcą.

Aby lepiej poznać siebie samego i nauczyć się kontrolowanego radzenia sobie ze złością, można skorzystać z pomocy „Protokołu złości i zdenerwowania”, który można prowadzić przez pewien czas codziennie.

Spróbujcie wypełnić „Protokół” (Aneks 9) odwołując się do własnych doświadczeń dawnych lub dzisiejszych

4. Odgrywanie scenek

Ćwiczenie pożytecznych i korzystnych reakcji zamiast złości w sytuacjach wymyślonych przez prowadzącego i uczestników grupy.

5. Runda końcowa

Każdy uczestnik kończy następujące zdanie: Na dzisiejszych zajęciach dowiedziałem się, że ...

Scenariusz nr 6

Temat: Jestem – potrafię – mam

Cele operacyjne:

- młodzieży uświadomi sobie własne mocne strony,
- młodzieży dostrzeże mocne strony u innych

Materiały: karta pracy „Jestem – potrafię – mam”, ołówki, taśma klejąca

Przebieg zajęcia:

1. Runda wstępna

Wszyscy siedzą w kregu. Każdy kończy zdanie: Ostatnio zostałem pochwalony za ...

2. Pogadanka

Prowadzący tłumaczy wszystkim, że warto każdego dnia myśleć o sobie pozytywnie. Nasza samoocena ma bowiem wpływ na to, jak się zachowujemy, jakich wyborów dokonujemy – oddziałuje zatem na naszą rzeczywistość. Gdy przez cały dzień słyszy się o sobie negatywne uwagi, to poczucie pewności siebie maleje. Pozytywne uwagi i myśli wzmacniają wiare we własne możliwości.

3. Gra pt. „Jestem – potrafię – mam” (R. Portmann, Gry i zabawy kształtujące pewność siebie, 2001, s.32)

Członkowie grupy przyklejają sobie nawzajem (taśmą klejącą) do pleców karte pracy (Aneks 10)

Wszyscy biorą ołówek do ręki i poruszają się w pomieszczeniu. Uzupełniają przy tym wzajemnie zdania „mocnymi” uwagami, które odpowiadają danej osobie. Gdy wszystkie zdania są uzupełnione gra kończy się. Uczestnicy zdejmują kartki z pleców i

czytaj, jakie się przypisali im inni. Autorzy są anonimowi (na pewno autorom wypowiedzi będzie łatwiej napisać coś pozytywnego, czego nie odważyliby się powiedzieć)

4. Dyskusja

Uczestnicy dzielą się uwagami na temat gry i udzielają odpowiedzi na pytania: Co odczuwałem po przeczytaniu swojej kartki? Czy jestem zaskoczony dopiskami? Czy też sam siebie tak oceniam?

5. Runda końcowa

Każdy uczestnik kończy następujące zdanie: Dzisiaj na zajęciach najbardziej mi się podobało ...

Wycieczka nr 3 (rowerowa – czas realizacji 8 godzin)

Park Krajobrazowy – Szlak Dolnej Wisły (trasa: Świecie-Gruczno-Topolno-Swiecie)

- integracja grupy,
- poznanie zabytków południowego Kociewia (Stary Młyn w Grucznie z 1888r., chata z 1770 r. w Chrystkowie)
- realizacja potrzeby ruchu i pobytu na powietrzu,
- poznanie alternatywnych form spędzania czasu wolnego,
- wzbogacenie wiedzy o florze i faunie tego regionu
- rozwijanie osobistych zainteresowań,
- odreagowanie napięcia poprzez kontakt z naturą,
- kontrolowanie zachowań poprzez respektowanie ustaleń kontraktu

5. 1. Propozycja ewaluacji cyklu zajęć socjoterapeutycznych z elementami turystyki

Skuteczność podjętych działań socjoterapeutycznych na zrealizowanych zajęciach może określić osoba prowadząca lub wychowawca klasy, do której uczeszcza uczestnik zajęć przez powtórne wypełnienie Arkusza obserwacji zachowania ucznia. Porównanie wyników z etapu diagnozy i po zakończeniu działań naprawczych może być informacją o wpływie zajęć socjoterapeutycznych na korygowanie niedostosowania społecznego młodzieży.

Istotna wydaje się także (a może przede wszystkim) opinia samych uczestników zajęć na ich temat. Wskazane jest po każdym zajęciu i/lub po cyklu zajęć poprosić uczniów o wypełnienie arkusza ewaluacyjnego.

Opracowanie takiego narzędzia badawczego zależy od tego, jakie informacje chce uzyskać prowadzący zajęcia.

Celem tego badania mogą być np. odpowiedzi i opinie uczestników na temat osoby prowadzącej, atmosfery na zajęciach, subiektywnych korzyści wyniesionych z zajęć, elementów kłopotliwych, niepotrzebnych, czy też własnych sugestii odnośnie organizacji zajęć i ich tematyki.

Mam nadzieję, że opracowany przeze mnie przykładowy arkusz ewaluacyjny dla uczestników zajęć pozwoli mi w przyszłości modyfikować przebieg, tematykę i organizację działalności socjoterapeutycznej (Aneks 11)

Bibliografia

1. Fuchs B., Gry i zabawy na dobry klimat w grupie, Wydawnictwo Jedno□□, Kielce, 1999.
6. Ga□Z. B., Profilaktyka w szkole. W: Zapobieganie uzale□nieniom uczniów, CMPP – P, Warszawa, 1997.
7. Gruszka M., Janiak I., Prarat J., Scenariusze godzin wychowawczych dla gimnazjum i szkó□ ponadgimnazjalnych, Wydawnictwo HARMONIA, Gda□sk, 2002
8. Knez R., S□onina W. M., Saper, czyli jak rozminowa□ agresje, Wydawnictwo Rubikon, Kraków, 2002.
9. Kuberska-Gaca K., Gaca A., Profilaktyka niedostosowania spo□ecznego w szkole, WS i P, Warszawa, 1986.
10. Obuchowska I., Drogi dorastania, WS i P, Warszawa, 1996.
11. Olubi□ski A., Konflikty rodzice – dzieci, Wydawnictwo Adam Marsza□ek, Toru□, 1994.
12. Portmann R., Gry i zabawy kształtuj□ce pewno□□ siebie, Wydawnictwo Jedno□□, Kielce, 2001.
13. Portmann R., Gry i zabawy przeciwko agresji, Wydawnictwo Jedno□□, Kielce, 2002.
14. Pruitt D. (red.), Twój nastolatek, Dom Wydawniczy Rebis, Pozna□, 2002.
15. Sawicka K. (red.), Socjoterapia, CMPP – P, Warszawa, 1999.
16. Szyma□ska J., Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej profilaktyki, CMPP – P, Warszawa, 2000.
17. Vopel K. W., Gry i zabawy interakcyjne dla dzieci i m□odzie□y, Wydawnictwo Jedno□□, Kielce, 1999.

KWESTIONARIUSZ PRZYSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO

(do badania samooceny młodzieży gimnazjalnej)

Imię i nazwisko, wiek

Data i miejsce badania

1. W grupie, do której należę:
 - a/ mam wielu dobrych przyjaciół
 - b/ mam jednego, a może dwóch przyjaciół
 - c/ nie mam żadnego przyjaciela

2. Gdy nasza wychowawczyni proponuje wspólną wycieczkę lub zabawę
 - a/ jestem jednym z organizatorów,
 - b/ ciesze się na myśl o tym projekcie, ale wstydzi się głośno wypowiedzieć
 - c/ nie lubię wspólnych wycieczek i zabaw

3. Gdy widzę, że moja koleżanka (kolega) ma kłopoty
 - a/ staram się jej pomóc,
 - b/ chciał mi jej, ale jej (jemu) nie pomagam,
 - c/ nie interesuję mnie kłopoty moich koleżanek (kolegów)

4. Gdy dostanę „jedynekę” to:
 - a/ wcale się tym nie przejmuję,
 - b/ martwię się, ale się pocieszam, że ocenę poprawię,
 - c/ przez kilka dni mam zepsuty humor

5. Myślę o sobie, że:

- a/ jestem podobny do swoich kolegów,
- b/ jestem od nich mądrzejszy i lepszy,
- c/ moi koledzy są ode mnie lepsi i mądrzejsi

6. Z moimi kolegami

- a/ kłóce się bardzo często,
- b/ kłóce się od czasu do czasu,
- c/ wcale się nie kłóce

7. Gdy wychowawczynie zleci mi wykonanie jakiejś pracy

- a/ jestem zadowolony, że akurat mnie wybrała,
- b/ wykonuje ją z przyjemnością, jeśli mam wolny czas,
- c/ staram się od niej wykreślić

8. Uważam, że moi koledzy

- a/ w większością mnie lubi
- b/ jestem lubiany przez niewielu kolegów,
- c/ nikt mnie nie lubi w grupie

9. Gdy moi koledzy „mają wpadkę”, to:

- a/ jest mi przykro,
- b/ jest mi to obojętne,
- c/ sprawia mi to przyjemność

10. Oceny, które otrzymuje w szkole

- a/ są takie na jakie zasługuję,
- b/ są lepsze niż na to zasługuję,
- c/ są gorsze, bo umiem lekcje na lepszy stopień

Aneks 2

Arkusz obserwacji zachowania ucznia

(dla wychowawców klas)

Aneks 3

FORMULARZ „SAM O SOBIE”

Imie i nazwisko:	
A
B
C
D
E
F
G
H
I
J
K
L
☐
M
N
O
P
R
S
T
U
W
Z
☐

Propozycja kontraktu

1. Mamy prawo szczerze i otwarcie mówić o swoich problemach i wyrażać swoje sędzi, ale w formie nie obrażającej innych.
2. Mówimy zwracając się bezpośrednio do siebie.
3. Kiedy jedna osoba zabiera głos, pozostałe słuchają.
4. Zgłaszając pretensje do konkretnej osoby nie krzyczymy na nią i nie ubliżamy jej.
5. Szanujemy zarówno dorosłych, jak i kolegów; sami mamy również prawo do szacunku z ich strony.
6. Zwracamy się do siebie po imieniu, nie używamy nieakceptowanych przezwisk.
7. Szanujemy prace innych.
8. Wszyscy mamy prawo do nietykalności osobistej.
9. Aktywnie uczestniczymy w życiu grupy.

Aneks 5

CHCIAŁBYM CIE UCZYĆ

Imie i nazwisko koleżanki/kolegi
Chciałbym cię uczyć, bo
Podpis

NIE CHCIAŁBYM CIĘ UCZYĆ

Imie i nazwisko koleżanki/kolegi
Nie chciałbym cię uczyć, bo
Podpis

GŁOWA		BRZUCH		PODBRZUSZE	
uczucia pozytywne	uczucia negatywne	uczucia pozytywne	uczucia negatywne	uczucia pozytywne	uczucia negatywne

Aneks 7

KARTA PRACY „SCHODY”

□LE

12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

NIESZKODLIWE

Podpis

Aneks 8

FORMULARZ „M□CICIELE”

Wieczny gaduś

Wtrąca się często do rozmowy i mówi bez przerwy, nie pozwalając ani sobie, ani innym na zastanowienie się

Skarżypyta

Zdradza nieszkodliwe występki innych dzieci nauczycielom lub rodzicom

Plotkarz

Mówi wiele o tym, co inni robią lub myśli, według wzoru: Czy wiesz ju...?

Oszust

Oszukuje innych w grze

Ćciągacz

Odpisuje zadania domowe albo ćciąga na klasówkach

Zabijaka

Bije młodsze dzieci

Skąpiec

Nie daje innym niczego albo tylko rzadko

Złodziej

Kradnie w sklepach i domach towarowych

Al Capone

Szef bandy, który szantażuje dzieci i zastrasza

Palacz

Pali papierosy

Pijak

Pije alkohol

Zarozumialec

Uważa się za najlepszego

Aneks 9

„PROTOKÓŁ ZŁOŹCI I ZDENERWOWANIA”

1. Co mnie dzisiaj zdenerwowało?

.....

2. Jak na to zareagowałem? (wcale, płakałem, uciekałem, wrzeszczałem, biłem wszystkich dokoła siebie, zdenerwowałem kogoś zupełnie niewinnego, poprosiłem o pomoc dorosłego, poczekałem na następną okazję do zemsty, itp.)

.....

3. Jak chciałbym zareagować następnym razem?

.....

4. Wyobraź sobie te sytuacje jeszcze raz bardzo dokładnie i przećwicz reakcje, które wymieniłam w punkcie 3. (powiem przed lustrem bardzo głośno: nie, ja tego nie chcę; będę trenować świadomie głębokie oddychania; poćwiczę pozytywne przemawianie do siebie samego;) albo:

.....

KARTA PRACY „JESTEM – POTRAFIE – MAM”

JESTEM

POTRAFIE

MAM

**ARKUSZ EWALUACYJNY DLA UCZESTNIKA ZAJEĆ
SOCJOTERAPEUTYCZNYCH**

(Arkusz jest anonimowy i proszę o szczerą wypowiedź)

1. Czy osoba prowadząca zajęcia była (właściwie podkreśli):
 a/ miła, b/ wymagająca, c/ sprawiedliwa, d/ konsekwentna,
 e/ nieprzyjemna, f/ inne
2. Określ w skali od 1 do 10 atmosferę panującą na zajęciach i wycieczkach
 1.....2.....3.....4.....5.....6.....7.....8.....9.....10
3. Jakie korzyści dla siebie wyniosłeś/z zajęć i wycieczek?

4. Co przeszkadzało Ci w trakcie zajęć i wycieczek?

5. Co zmieniłbyś w następnych zajęciach?

6. Jaka tematyka zajęć odpowiadałaby Tobie najbardziej?

7. Czy chciałbyś uczestniczyć w kolejnych wycieczkach? Jeżeli tak, to napisz swoje propozycje

